

Д. М. Тюріна,
к. пед. наук, докторант, ННБЦ НУЦЗУ м. Харків
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-5849>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.22.203

СУЧАСНА РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

D. Tiurina,
PhD in Pedagogy, doctoral candidate, Training Research and Production Center
of the National University of Civil Protection of Ukraine Kharkiv

CURRENT IMPLEMENTATION OF STATE GENDER POLICY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

У статті розглядається сучасний стан гендерної політики держави, її основні принципи реалізації та проблемні питання в її реалізації. Розглядається історичний характер політичного змісту відносин, який розділяється на дополітичний, політичний та постполітичний етапи. Визначено поділ гендерно орієнтованої політики на типи, також з'ясовано потреби що задовольняють конкретні практичні потреби пов'язані з виконанням жіночих ролей. Проаналізовано ефективність гендерної політики в частині задоволення жіночих потреб, що можуть йти у розріз та зашкодити чоловікам чи навпаки, з'ясовано основні чинники що необхідні для визначення ефективного балансу між економічним та людським розвитком. На основі проведеного аналізу фактичного стану реалізації гендерної політики держави відокремлено соціальні групи, що займаються просуванням та лобіюванням гендерних інтересів відокремлених гендерно пофарбованих формувань, які, як правило є некомерційними організаціями на безоплатній основі. Проблематика гендерної рівності сьогодні практично не звучить у програмах соціально-економічного розвитку України. З'ясована причина недостатньої некомпетентності авторів гендерно направлених законів, як у недооцінці ними позаекономічних чинників у суспільному розвитку як таких. У той же час визначено, що поки в Україні немає політичних партій, створених виключно за ознакою статі. Є жіночі організації, жіночий рух, але немає парламентських партій жінок. При цьому національний жіночий рух може бути різномірним та внутрішньо суперечливим. Дійшли висновку що слід запровадити ще один тип гендерної політики, а саме гендерно орієнтовану державну політику. У цьому типі наголошується на необхідності реального обліку гендерного фактора в політиці, яку вони проводять. Тим самим із складу гендерно орієнтованої політики виключаються як гендерно "сліпа", і гендерно нейтральна соціальна політика. Визначено що реальна реалізація гендерної політики в Україні не вирішує стратегічних гендерних проблем, а лише вирішує короткострокові гендерні потреби.

The article examines the current state of the state's gender policy, its main principles of implementation, and problematic issues in the implementation of the state's gender policy. The historical nature of the political content of relations is considered, which is divided into pre-political, political and post-political stages. The division of gender-oriented policy into types is determined, and the needs that satisfy specific practical needs related to the performance of women's roles are also clarified. The effectiveness of gender policy in terms of satisfying women's needs, which may conflict with and harm men or vice versa, has been analyzed, the main factors necessary to determine

an effective balance between economic and human development have been clarified. Based on the analysis of the actual state of implementation of the state's gender policy, social groups engaged in the promotion and lobbying of gender interests of separate gender-colored formations, which are usually non-profit organizations on a free basis, were separated. Today, the issue of gender equality practically does not appear in the programs of socio-economic development of Ukraine. The reason for the insufficient incompetence of the authors of the gender-oriented laws, as in their underestimation of non-economic factors in social development as such, has been clarified. At the same time, it is determined that so far neither in Ukraine nor in other countries of the world are there any political parties created solely on the basis of gender. There are women's organizations, a women's movement, but there are no women's parliamentary parties. At the same time, the national women's movement can be heterogeneous and internally contradictory. They came to the conclusion that one more type of gender policy should be introduced, namely gender-oriented state policy. This type emphasizes the need for real accounting of the gender factor in the policies they implement. Thus, both gender-blind and gender-neutral social policies are excluded from the composition of gender-oriented policy. It was determined that the real implementation of the state's gender policy does not solve strategic gender problems, but only solves short-term gender needs.

Ключові слова: гендерна політика, соціальні групи, соціально-політичний інститут, гендерна рівність, демографічна політика, стратегічні гендерні потреби.

Key words: gender policy, social groups, socio-political institute, gender equality, demographic policy, strategic gender needs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Вивчення проблемних питань що виникають в реалізації гендерної політики держави, стають актуальними під тиском нових викликів, які поступово виникають поряд зі змінами що відбуваються в світі та потребують більш глибокого вивчення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми в реалізації гендерної політики держави викликані глобалізацією, та впливу на сучасне суспільство країни нових викликів які формуються у світі доцільно розглядати разом з аналізом стану реалізації державної гендерної політики більш розвинених та могутніх світових держав. Більшість досліджень у цій галузі базуються на відомих роботах [3; 4; 6].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення реального стану реалізації гендерної політики держави в умовах глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гендерна політика, як випливає з її назви, має бути спрямована на реалізацію інтересів гендерних груп. Найбільш дискусійним виступає питання, чи мають ці інтереси політичний характер, тобто, чи існує розбіжність чи протиріччя інтересів жінок і чоловіків у суспільстві. І якщо така суперечність існує, то, чи загрожує її збереження чи посилення стабільності та свободи суспільства як цілого; іншими словами, чи правомірно говорити про необхідність та актуальність гендерної політики на державному рівні, і в чому мають полягати її цілі.

Політичний зміст гендерних відносин має історичний характер і не залишається незмінним. Можна виділити дополітичний, політичний та постполітичний етапи у розвитку цього змісту. Зараз ми перебуваємо на політичному етапі, оскільки феміністська теорія, спираючись на міжнародний жіночий рух, ввела проблему гендерної нерівності до актуального політичного порядку денного практично всіх країн світу. Це питання визнано актуальним і світовою спільнотою [3, с. 37].

У межах розробки програм розвитку, які виникли за концепцією людського розвитку, запропонованої А. Сеном, розділила гендерну політику на гендерно нечутливу (гендерно "сліпу") і гендерно чутливу. Якщо в першому випадку гендерні відмінності в політиці, що проводиться, ніяк не враховуються, то в другому, вони, як мінімум, визнаються (гендерно-нейтральна політика), а, як максимум, лягають в основу розроблюваних програм соціально-економічного розвитку (гендерно-специфічна).

Слід запровадити ще один тип гендерної політики, а саме гендерно орієнтовану державну політику. У цьому типі не просто фіксується чутливість держави та інших акторів соціальної політики до гендерних проблем, а наголошується на необхідності реального обліку гендерного фактора в політиці, яку вони проводять. Тим самим із складу гендерно орієнтованої політики виключаються як гендерно "сліпа", і гендерно нейтральна соціальна політика.

Другим важливим моментом виступає поділ гендерно орієнтованої політики на два типи. Політика першого типу задовольняє практичні гендерні потреби, які пов'язані з виконанням жінками та чоловіками традиційних гендерних ролей: чоловік-виробувач, жінка-мати та хранителька домашнього вогнища. Вона веде до консервації сформованих у суспільстві гендерних відносин.

Саме цей тип представлений сьогодні в українській демографічній політиці, яка має яскраво виражений про-натальний характер. При цьому гендерні потреби населення (поза рамками демографії) для держави залишаються багато в чому латентними, неартикульованими та невідрефлексованими у дискурсі соціальної політики.

Другий тип гендерно орієнтованої соціальної політики спрямований на задоволення стратегічних гендерних потреб, на трансформацію та гармонізацію сформованих у суспільстві гендерних відносин, подолання гендерного розриву та асиметрії [1, с. 23]. Мета такої політики — вирівнювання можливостей гендерних груп. Тільки вона може служити цілям людського розвитку, тому що веде до розширення індивідуальної свободи та можливостей особистісної самореалізації як жінок, так і чоловіків. Тим самим було створюються інституційні можливості використання гендерного ресурсу управління.

В результаті з'являються два варіанти застосування державою гендерного ресурсу — екстенсивний, марнотратний, орієнтований на вирішення найбільочіших гендерних проблем, причому, як правило, тільки жіночих. Ця політика задоволення повсякденних потреб гендерних груп, що консервує поділ гендерних ролей і статусів, що склався в суспільстві. Другий варіант може бути названий інтенсивним (відтворювальним), орієнтованим на майбутнє, на досягнення стратегічної мети подолання у суспільстві гендерного розриву та асиметрії. Оскільки такий підхід збігається з цілями суспільного розвитку як боротьби з усіма формами нерівності та з об'єктивними тенденціями модернізації гендерних відносин, переходу від традиціоналістичних гендерних норм до сучасних (егалітарних), то він веде до інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики та управління. Завдання у разі полягає у створенні умов розширеного відтворення сукупних капіталів (приватних ресурсів) гендерних груп на системній основі. Саме з цього погляду інтенсифікація застосування гендерного ресурсу державної політики та управління стає запорукою модернізації суспільства та сталого розвитку. Саме з цього погляду інтенсифікація застосування гендерного ресурсу державної політики та управління стає запорукою модернізації суспільства та сталого розвитку.

Ще раз підкреслимо, що якщо гендерно "сліпа" та гендерно-нейтральна політики однозначно ведуть до консервації гендерного розриву, а гендерно-орієнтована політика сприяє його подоланню, то наслідки гендерно-специфічної політики амбівалентні [5, с. 137]. Вона може як консервувати гендерну нерівність, так і скорочувати її залежно від конкретно-історичних умов окремої країни.

З політичної точки зору будь-яке задоволення гендерних потреб, не важливо стратегічних чи практичних, покращує становище жінок як соціально вразливої групи. У цьому сенсі гендерно специфічна політика однозначно прогресивніша за гендерно "сліпа", який просто ігнорує гендерні проблеми. Однак, задоволення практичних потреб жінок як специфічної групи поглиблює соціально-економічну залежність жінок від держави, вони потрапляють на так звану "голку посібників", які мають власні джерела доходів (а не лише допомоги та інші соціальні трансфери), і тому такі жінки не зале-

жать ні від виплат держави, ні від прихильності своїх чоловіків. Саме в цьому полягає зв'язок між ліквідацією гендерної нерівності та стійким розвитком.

При проведенні ефективної гендерної політики потрібне не задоволення жіночих інтересів на шкоду чоловічим чи навпаки, необхідний пошук їх інтеграції та узгодження. Насправді це постає як пошук балансу між економічним та людським розвитком.

Суперечність сімейних та професійних ролей по-різному дозволяється під час проведення різних типів державної політики щодо жінок у різних типах товариств. Відповідно, з'являються різні опозиції основних та маргінальних гендерних контрактів, які укладають чоловіки та жінки при виконанні своїх гендерних ролей.

Можуть бути різними й сторони цих контрактів. Так особливістю патерналістського типу політики щодо жінок, що проводиться за радянських часів, було те, що контракт "працююча мати" укладався між жінкою та державою, чоловіки як батьки з нього виключалися. Втім, зараз цей контракт дедалі частіше державою порушується, і фахівці говорять про його одностороннє розірвання з боку держави в сучасній Україні [4, с. 26].

Слід виділити об'єктивні і суб'єктивні передумови, визначальні тип гендерної політики буде обраний державою. До об'єктивних передумов ставляться: тенденції розвитку гендерної стратифікації у суспільстві, існуюча нормативна правова база у цій галузі, розвиток країни гендерної статистики і гендерних досліджень, рівень політичної активності жіночих/чоловічих організацій. У суб'єктивні передумови входять характер панівних у суспільній свідомості гендерних уявлень та стереотипів, рівень усвідомлення гендерних проблем населення загалом та особами, що приймають ключові політичні та економічні рішення, зокрема.

В Україні, як і в багатьох інших країнах з великим гендерним розривом, інтереси чоловіків і жінок у суспільній свідомості майже не рефлексуються як політичні та групові, що пояснюється низьким рівнем розвитку групової самосвідомості гендерних груп, низьким рівнем їх внутрішньої солідарності, довіри і, відповідно, соціального та політичного капіталу. Однак, якщо для чоловіків через історично "чоловіче панування" у публічній сфері проблема презентації своїх інтересів у політиці не стоїть, то для жінок ситуація діаметрально протилежна.

З погляду соціальної психології, великі соціальні групи проходять у своєму розвитку три стадії. На першій — це номінальні групи, куди входять люди, мають одну чи кілька загальних ознак, але заодно вони усвідомлюють свою спільність. На другій стадії розвитку група стає ідентифікаційною. Члени групи починають мислити категоріями "свої — не свої", "ми" та "інші", виникає групова самосвідомість. [6, с. 112] Найвищий рівень розвитку великих соціальних груп — рівень солідарності. Його відмінна риса — наявність у членів групи досить розробленої системи уявлень про цілі своєї групи в соціумі та готовність діяти в ім'я досягнення своїх цілей.

Говорячи про розвиток гендерних груп, виділяють фактори, що перешкоджають розвитку групової солідарності та сприяють цьому. До перших вона відносить високий рівень гетерогенності гендерних груп (жінки сильно відрізняються одна від одної за рівнем

доходів, освітою, расою, національністю) та переважання міжгрупових комунікацій над внутрішньогруповими (у повсякденному спілкуванні між чоловіками та жінками немає непрохідної стіни). До факторів другої групи відноситься очевидність та легкість ідентифікації за ознакою статі, а також неможливість безперешкодного переходу з однієї гендерної групи до іншої. Однією з центральних умов розвитку групової солідарності виступає ідеологія. Об'єднання людей у боротьбі за ідею, що розділяється більшістю членів групи, сприяє підвищенню групової інтеграції.

Саме формування гендерної ідеології здатне забезпечити перехід гендерних груп з ідентифікаційного ступеня (коли групова самосвідомість обмежується розподілом на чоловічі та жіночі професії, на чоловічий та жіночий одяг, на чоловічі та жіночі магазини) на ступінь солідарності (коли можна буде говорити про формулювання гендерних інтересів на політичному рівні та боротьбі за їх реалізацію політичними засобами).

У той же час, як уже зазначалося, поки що ні в Україні, ні в інших країнах світу немає політичних партій, створених виключно за ознакою статі. Є жіночі організації, жіночий рух, але немає парламентських партій жінок. При цьому національний жіночий рух може бути різномірним та внутрішньо суперечливим.

Багато факторів свідчить про наростання консервативних тенденцій в українському суспільному свідомості, зокрема в оцінці ролі чоловіків та жінок в суспільстві. Говорячи про формування ідеології гендерних груп, необхідно зупинитися на питанні про можливі суб'єкти гендерної політики. Можна виділити два типи таких суб'єктів. Перший тип — держава в особі спеціальних органів, що утворюють Національний механізм покращення становища жінок, про яке йдеться у Пекінській декларації та Платформі дій, наприклад, Департамент гендерної рівноправності Міністерства соціального захисту у Данії або Відділ гендерної рівноправності Департаменту з європейських та юридичних справ Міністерства соціального захисту у Латвії. Другий тип — громадські організації, зайняті вирішенням проблем, що мають гендерну складову. Ці організації можуть бути чоловічими, жіночими, змішаними за складом, політичними чи гуманітарними, головне, щоб вони працювали з проблемами, породженими гендерними відносинами, і при цьому усвідомлювали їх гендерне походження. Все це перетворює їх на суб'єкти гендерної політики, але вже не державної, а суспільної (публічної) [2, с. 124].

Гендерні групи за своєю природою нічим не відрізняються від будь-яких інших соціальних груп, які мають власні інтереси, відповідно вони також, як і інші, можуть вдаватися в практиці лобіювання. Складність у цьому, більшість гендерно пофарбованих громадських організацій перебувають на другому (політичному) секторі, а третьому, це некомерційні організації, які працюють зі своїми клієнтами та надають їм ті чи інші послуги. Тому потрібен час та певні умови для їх еволюції у політичному напрямку.

Необхідно спеціально відзначити, що особливість України — відсутність у її сучасній історії сильного та згуртованого жіночого руху. Причини цього — предмет спеціального аналізу, але гендерні дослідження у нас

існують і активно розвиваються, хоча й у специфічній атмосфері. У США та Західній Європі жіночі дослідження виникли як когнітивна практика жіночого руху, і тільки згодом вони змінилися гендерними, процес цей розгортався поступово та послідовно.

Для оцінки впливу суб'єктивних характеристик осіб, які приймають рішення, на вибір того чи іншого типу гендерної політики необхідно пам'ятати, що гендерна самоідентифікація є однією з базових характеристик особистості, оскільки всі (у тому числі особи, які приймають рішення на найвищому рівні) сприймають себе як людини певної статі, і немає людей, у яких відсутнє нормативне уявлення про чоловіче та жіноче. [6, с. 183] Гендерні уявлення пронизують всі соціальні взаємодії у суспільстві та всіх рівнях.

Фахівцями наголошується, що гендерна нерівність є однією з найслабше рефлексованих у суспільній та особистій свідомості соціальних проблем, оскільки:

- подібна нерівність сягає корінням далеко в минуле, формуючи відчуття, що воно задано апріорно або навіть біологічно;

- соціальну стать важко від біологічного, а біологічному сенсі чоловіки й жінок суттєво різняться;

- гендерна нерівність, як правило, багатостарова (супроводжується дискримінацією за віком або за місцем проживання, або за національністю, або за поколіннями).

Все це разом узятє формує у людини уявлення про "нормальність" гендерного порядку, що склалася, і оптимальність існуючих гендерних ролей. Гендерна нерівність у нашому суспільстві латентна та легітимна одночасно. Більше того, прояви гендерної нерівності багатолітні і не завжди помітні навіть самим жертвам ситуацій, що отримують травми. Однак від цього воно не перестає бути нерівністю, що обмежує інтереси одних груп на користь інших і гальмує суспільний розвиток.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи результати державної політики щодо розвитку людського капіталу чоловіків і жінок, можна зазначити, що особливих успіхів за роки української державності в країні досягнуто не було. Не зникла "гендерна асиметрія у напрямках професійної підготовки молоді", зберігається "переважання чоловіків серед роботодавців... Серед керівників бізнес-структур чоловіки становлять 66,3%, а жінки 33,7%"... "Рівень смертності чоловіків у працездатному віці значно перевищує аналогічний показник у жінок".

Причини цього пов'язані з тим, що в Україні модель гендерної політики, спрямована на задоволення лише насущних гендерних потреб населення, причому не всіх, лише тих, які видаються значимими державі (материнство жінок, зайнятість чоловіків). Це викликано пануванням традиційних гендерних уявлень в осіб, які приймають стратегічні рішення на всіх поверхах владної ієрархії, але насамперед у законодавців.

Політика держави щодо гендерних груп може бути різною. На одному полюсі знаходиться гендерно "сліпа" політика, яка ігнорує інтереси та потреби гендерних груп, на іншому — політика, спрямована на ліквідацію гендерного розриву у володінні ресурсами, забезпечен-

ня умов для розширеного відтворення та інтенсифікації застосування сукупного капіталу (приватних ресурсів) гендерних груп.

Вибір типу гендерної політики держави визначається об'єктивними та суб'єктивними передумовами. До об'єктивних відносяться: тенденції розвитку гендерної стратифікації у суспільстві, існуюча нормативна правова база в даній галузі, розвиток у країні гендерної статистики та гендерних досліджень, рівень політичної активності жіночих/чоловічих організацій. У суб'єктивні передумови входять характер панівних у суспільній свідомості гендерних уявлень та стереотипів, рівень усвідомлення гендерних проблем населенням загалом та особами, що приймають ключові політичні та економічні рішення, зокрема.

В Україні вибір зроблено на користь політики задоволення повсякденних потреб гендерних груп, що у перспективі веде не до подолання, а до консервації гендерного розриву, посилення соціально-економічної залежності жінок від держави. Підтвердженням цього є результати політики розвитку людського капіталу. За період, що минув з 1991 року, ні по одному з його компонентів (професійний розвиток, тривалість життя, місце в системі управління) не було досягти помітного прогресу у подоланні гендерної асиметрії.

Література:

1. Амджадин Л. Стратегії змін для досягнення гендерної рівності у місцевому самоврядуванні в Україні. Київ: Стилос, 2003. 82 с.
2. Аніщук Н. В. Основи гендерного права України: підручник. Одеса: Фенікс, 2013. 207 с.
3. Венгер О. М. Становлення та особливості функціонування гендерної демократії в сучасному українському суспільстві: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2009. 198 с.
4. Вороніна М. С. Мешканки міст Харківської губернії: гендерна дискримінація та динаміка змін (1861—1917 рр.): дис. ... канд. іст. наук. Харків, 2005. 205 с.
5. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз: дис. д-ра юрид. наук. Харків, 2008. 392 с.
6. Деметрадзе Т. Р. Конституційний принцип рівності прав жінки і чоловіка: поняття, зміст, механізм його реалізації та захисту: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 204 с.
7. Івченко Ю. В. Філософсько-правовий аналіз гендерної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 218 с.

References:

1. Amdzhadin, L. (2003), *Strategii zmin dlia dosiahnennia hendernoї rıvnosti u mistsevomu samovriadiuvanni v Ukraini* [Change strategies for achieving gender equality in local self-government in Ukraine], Stylos, Kyiv, Ukraine.
2. Anishchuk, N. V. (2013), *Osnovy hendernoho prava Ukrainy* [Fundamentals of gender law of Ukraine], Feniks, Odesa, Ukraine.
3. Venher, O. M. (2009), "Formation and peculiarities of the functioning of gender democracy in modern Ukrainian society", Abstract of Ph.D. dissertation, Political sciences, Kyiv, Ukraine.

4. Voronina, M. S. (2005), "Residents of the cities of Kharkiv province: gender discrimination and dynamics of changes (1861—1917)", Abstract of Ph.D. dissertation, Historical sciences, Kharkiv, Ukraine.

5. Dashkovska, O. R. (2008), "The legal position of women in terms of gender equality: a general theoretical analysis", Abstract of PHD dissertation, Legal sciences, Kharkiv, Ukraine.

6. Demetradze, T. R. (2015), "The constitutional principle of equal rights of women and men: concept, content, mechanism of its implementation and protection", Abstract of Ph.D. dissertation, Legal sciences, Uzhhorod, Ukraine.

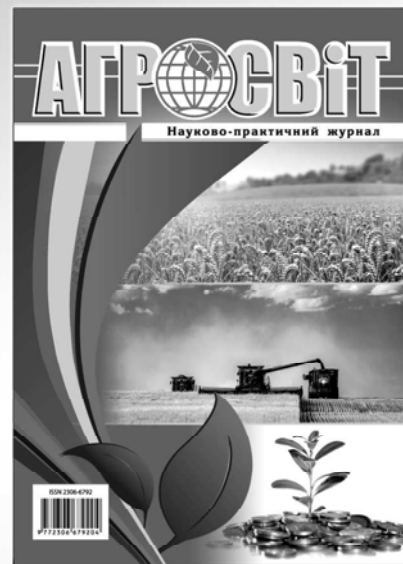
7. Ivchenko, Yu. V. (2009), "Philosophical and legal analysis of gender policy in Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Legal sciences, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023 р.

АГРОСВІТ

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292